

Taiteilijan omakuva

TUUKKA TAMMI

Kulttuuritoimittaja Jussi Lehmusvesi kuvitteli kolumnissaan (HS 16.6.2014) mitä tapahtuisi, jos Suomeen saataisiin perussuomalainen kulttuuriministeri. Hän päätteli, että kulttuurihan siinä voitaisi: kulttuuriväen ”yhteinen vihollinen” – siis perussuomalainen kulttuuriministeri – aktivoisi väen laatimaan poliittisia pamfletteja, julkilausumia, kolumneja, runoja ja pilkkalauluja. Taiteen yhteiskunnallista asemaa pohdittaisiin tiheissä seminaareissa, joita ryyditettäisiin adressein, graffitein ja mielenosoituksin. Lehmusveden kuvitelmissa seuraisi ”hurjaa inspiraatiota ja ennennäkemätöntä poliittista taidetta. Tahrin aukion egyptiläistäiteilijat saisivat suomalaiset vastineensa, kun kulttuurintekijöiden rivit suoristuivat yhteistä uhkaa vastaan.”

Toimittajan fantasian taustalla on tietysti perussuomalaisten kulttuuripoliittinen ohjelma edellisten eduskuntavaalien alla. Ohjelman mukaan julkisen tuen arvoisen taide on esittävä, kantaaottavaa ja tukee suomalaista kulttuuria ja yhteiskuntaa: ”Valtion myöntämiä kulttuuritukirahoja on ohjattava siten, että ne vahvistavat suomalaista identiteettiä. Tekotaiteelliset postmodernit kokeilut sen sijaan olisi syytä jättää taloudellisesti yksittäisten henkilöiden ja markkinoiden vastuulle.”

Taiteen yhteiskunnallisuus on ollut eri aikoina erilaista. 1800–1900 lukujen fenomenaani-Suomessa taide rakensi puhtoista ja romanttista Suomi-kuvaa. Yhteiskunnan vaurastumisen myötä taiteesta tuli hyvinvointiyhteiskunnan palvelu, jonka piilo- tai julkitehtäväksi asetettiin – poliittisesta katsannosta riippuen – uusintaa työvoimaa tai palvella työväenliikkeen laajaa sivistysihannetta. 1960–1970-luvuilla taide politisoitui muun yhteiskunnan mukana.

Työelämäntutkijat Pia Houni ja Heli Ansio raportoivat tässä lehdessä, mitä nykytaiteilijat ajattelevat yhteiskunnallisesta roolistaan ja ammattinsa vaatimuksista. Kyselytutkimukseen vastasi lähes 500 ammattitaiteilijaa taiteen eri aloilta.

Taidekentälle pääsyyn vaaditaan paitsi alan koulutukseen pääsemistä, myös taidekentän hyväksyntää ja tunnustusta. Houni ja Ansio viittaavat Pierre Bourdieun kenttäteoriaan; harrastelija- tai ITE-taiteilija eivät ole sattumalta syntyneitä nimiä vaan taideinstituutiota ylläpitäviä erontekoja.

Taiteilijoiden suhtautumisessa tekemisiensä poliittisuuteen näkyy selvä sukupolvijako: kun 1970-luvulla taidekoulunsa käynyt taiteilija kertoo Hounin ja Ansion haastattelussa olevansa lähes traumatisoitunut siitä, kuinka ”meitä opetettiin että et ole taiteilija, olet kulttuurityöntekijä”, niin vastaavasti kolmikymppinen haastateltava raportoi, että ”[m]un sukupolven ongelma on se, että kaikki on niin helvetin taiteilijoita. Pitäis löytää se kulttuurityöntekijä mun mielestä myös sieltä. (...) miten pystyis tekemään töitä jotenkin niin, että se myös hyödyntäis yhteiskuntaa jollain lailla.”

Ammattitaiteilijoiden mielipiteet jakautuvat sen ikuisen kysymyksen suhteen, pitääkö taiteesta olla hyötyä vai riittääkö sen itseisarvo. Taiteilijan työtä on kuvattu työ- ja elinkeinoministeriön ylläpitämässä Ammattinetissä seuraavasti: ”Taiteilijan työhön on perinteisesti kuulunut luomisen vapaus, mutta ympäröivä yhteiskunta saattaa usein korostaa taloudellista tulostavastuuta. Itse työn on palkittava tekijänsä, sillä alkuvaikeudet saattavat kestää vuosia ja tunnustus tulla hitaasti.”

Taloudellisen hyödyn lisäksi, ja varsinkin taloudellisesti tiukkoina aikoina, taiteiden julkista tukea halutaan usein perustella niiden terveys- tai muilla hyvinvointihyödyillä, joista on myös tutkimusnäyttöä.

Houinin ja Ansion tutkimuksen erityisenä kiinnostuksen kohteena on, mitä taitoja ja valmiuksia taiteilijalta tätä nykyä vaaditaan pärjäämiseen ammatissaan: pelkkä luovuus ja tekninen taito eivät riitä. Onnistuneen työpolun rakentamisessa nykytaiteilijan on hallittava yhä enemmän itsensä manageroimisen, edustamisen, verkostoitumisen ja julkisuuden hallitsemista. Siis samoja taitoja mitä monissa ”tavallisissakin” ammateissa.

Tutkimuksen aineistosta erottuu myös kaksi toisiinsa limittyvää omakuvaa: omaa taiteilijuutta hahmotettiin joko *työntekijäroolista* ja *elämäntapanäkökulmasta* käsin. Sama taiteilija voi käyttää sujuvasti kumpaakin puhetapaa työstään, tilanteesta riippuen. Työntekijärooli on kahdesta se uudempi. Siinä taiteilijuus nähdään työnä ja ammattina muiden joukossa. Kurinalaisuuden, ahkeruuden ja kohtuullisuuden korostaminen liittyivät tätä puhetapaan. Työntekijyys näkyy aineistossa esimerkiksi useiden taiteilijoiden elintapoja tai työstä palautumista koskevissa vastauksissa. Taiteilijat kertovat aktiivisista liikuntaharrastuksista ja valtaväestön kanssa linjassa olevista elintavoista tavalla, jotka murtavat myyttiä boheemista taiteilijasta. Työntekijädiskurssin taiteilija voi nähdä itsensä palkansaajana tai yrittäjänä, jolloin käytetty terminologia palautuu yhteiskunnassa käytettyihin jäsenyyksiin työstä ja sen tekemisestä. Houni ja Ansio viittaavat Yrjänä Levannon aiempaan tulkintaan taiteilijuuden keskiluokkaistumisesta: taiteilija ei enää ole porvarillisen keskiluokan myyminen ”toinen”, torjuttu mutta samalla ihannoitu puolisko, vaan porvarillistuu itse muun muassa ammatillistumisen, byrokratian ja kaupallistumisen myötä.

Suomessa arvioidaan olevan yli 21 000 taiteilijaa. Määrä on kasvanut viidennekselle viimeisen 10 vuoden aikana. Suhteellisesti taiteilijoiden lukumäärä on kasvanut eniten elokuva-, valokuva- ja tanssitaiteen aloilla. Määrällisesti taiteilijoita on kuitenkin edelleen eniten sävel-, rakennus- ja näyttämötaiteissa sekä kuvataiteessa ja taideteollisuudessa.

Nykyaikana yhteiskunnallisuus, poliittisuus tai ”kantaaottavuus” voivat olla taiteilijalle joko resurssi tai taakka, luontevaa tai vierasta. Kun yhden taiteilijan mielestä taiteen pitää olla yhteiskunnallisesti ”vaarallista ja vaikuttavaa”, niin toinen katsoo, että hänen ilmaisunsa päämääränä on vietellä taiteen yksilöasiakas, jos ei nyt ihan Stendhalin syndroomaan saakka, niin esteettisen hurmion tilaan ainakin. Pieni osa taiteesta on ymmärrettävää lähinnä toisille saman suuntauksen edustajille – tarkoituksella. Jossain välissä on se melko yleinen taiteen genre, jossa halutaan ”herättää keskustelua”, yleensä jostakin yleisyhteiskunnallisesta tai globaalista ilmiöstä, kuten ympäristöstä, tasa-arvosta tai vaikkapa eläinten oikeuksista. Omaa kantaa ei aina ilmaista selvästi.

Julkisesti tuetun taiteen piiriin mahtuu nykyään monenlaista – pakkoa poliittisuuteen ei ole, mutta sekin on sallittua. Ja hyvä niin.